

EMLÉK - ŐR

A NEMZETI ÖRÖKSÉG INTÉZETE IDŐSZAKI KIADVÁNYA

2019/1. SZÁM

A FIUMEI ÚTI SÍRKERT
árkádsorainak felújítása

A SALGÓTARJÁNI UTCAI
ZSIDÓ TEMETŐ,
mint egyedülálló kulturális
örökségi helyszínünk

Tartalom

Radnainé dr. Fogarasi Katalin köszöntője	03
A Nemzeti Örökség Intézete 2019. évi stratégiája	05
– Interjú Radnainé dr. Fogarasi Katalinnal (Bazsó Gabriella)	
Séták a sírkertekben	08
(Dr. Csapó Csaba)	
A Fiumei úti sírkert északi árkádsorának felújítása	10
(Pokorny Zsolt, Brutyó Mária, Kürtőssi Brigitta)	
A Salgótarjáni utcai zsidó temető, mint egyedülálló kulturális örökségi helyszínünk	16
(Dr. Fejérdy Tamás)	
A Nemzeti Gyászpark Látogatóközpont adatbázisa	20
(Nagy-Csere Áron)	
Interjú dr. Boross Péterrel a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság elnökével	22
(Dr. Tóth Zsolt)	
A nemzeti sírkert legújabb védett nyughelyei	26
(Dr. Tóth Zsolt)	
Muhi – a megújult történelmi emlékhely	28
(Dr. Töll László)	
Báró Eötvös Loránd emléke	30
(Dr. Weszelovszky Zoltán)	
Mága-koncert a 2019-es Emlékhelyek Napján	31
(Dr. Bokodi-Oláh Gergely)	
„Koporsódnál találkozik az egész nemzet” – 125 éve temették el Kossuth Lajost	32
(Dankó Dalma)	
NÖRI Füzetek – Kezdő és haladó kultúrafogyasztóknak	34
(Gyökös Eleonóra)	

Köszöntő

Legújabb kiadványunk számára az EMLÉK-ŐR címet adtuk. A kifejező elnevezés a Nemzeti Örökség Intézetének, valamint a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottságnak közös küldetésére utal, amely magába foglalja a magyar nemzeti emlékezet ébrentartását és annak tárgyasult formáinak megőrzését. Ennek keretében a két szervezet feladatai közé tartozik – többek között – a nemzet nagyjai sírjainak védelme, a nemzeti és a történelmi emlékhelyek kijelölése, az ezekhez és más sorsfordító dátumokhoz köthető események, megemlékezések, kulturális programok szervezése, kiadványok készítése. Most induló időszaki kiadványunk ezt az emlékeztető, emlékeket megőrző, „emlék-őr” munkát hivatott bemutatni népszerűsítő formában, amelynek kö-

szönhetően az olvasók betekintést nyerhetnek az intézményeink falai között folyó munkába és eredményeinkbe. Külön hangsúlyt fektetünk a NÖRI központjának számító Fiumei úti sírkertre, amelynek fejlődése új lendületet vett, miután a NÖRI kezelésébe került. Emellett a Salgótarjáni utcai zsidó temető és a rákoskeresztúri Új köztemetőben található Nemzeti Gyászpark fenntartása és fejlesztése jelenti a legnagyobb kihívást, mely a jövőre nézve is sok munkát biztosít. Bízom benne, hogy minderről a sorozatnak tervezett EMLÉK-ŐR kiadványunk érdekesítő tájékoztatást és hasznos ismereteket fog adni az olvasók számára.

RADNAINÉ DR. FOGARASI KATALIN
a Nemzeti Örökség Intézete főigazgatója

A Nemzeti Örökség Intézete 2019. évi stratégiája

Interjú a nemzeti ünnep alkalmával Magyar Érdemrend középkeresztje polgári tagozatával elismert Radnainé dr. Fogarasi Katalin főigazgatóval

Hogyan értékeli a Nemzeti Örökség Intézetének tavalyi évét?

A 2018-as év – különös tekintettel az őszi időszakra – nagyon intenzív volt a NÖRI számára. A minden évben megrendezésre kerülő események mellett számos más rendezvényünk is volt, kezdve Reviczky Imre posztumusz vezérőrnagy szobrának avatásával, az első világháborús emlékművön át egészen a Hősiesség konferenciájáig. Ezek mind olyan események voltak, amelyek meggyőződésem, hogy a magyarságtudatunk elmélyítésében és történelmünk különböző aspektusait tekintve elengedhetetlenek. Mondhatjuk, hogy már közhelyes az a kijelentés, hogy annak a nemzetnek van jövője, amely nem felejt a múltját, de vitathatatlanul igaz. A Nemzeti Örökség Intézetének pedig az egyik alapfeladata, hogy ne hagyja a múltat feledésbe merülni. Ezt a feladatunkat mi nagyon is komolyan gondoljuk, így a 2019-es évünk is ennek a jegyében telik majd.

2019-ben milyen kerek évfordulókra emlékezik a NÖRI?

Januárban emlékeztünk Ady halálának 100. évfordulójára, majd Munkácsy Mihályra, Eötvös Lorándra is az első ne-

gyed évben, de még idén Tersánszky Józsi Jenő, Csontváry Kosztka Tivadar, Csáth Géza és Radnóti Miklós emlékét is megidézzük majd. Nem csak a kerek évfordulókat tartja számon intézetünk. Megemlékezéseket szervezünk azokon a nemzeti ünnepeinken, amelyek valamilyen módon kapcsolódnak a Fiumei úti sírkerthez vagy az Új köztemető 301-es parcellájához; ünnepséget szerveztünk a második világháború civil áldozataira emlékezve február 13-án a Farkasréti temetőben, május végén a magyar hősök emlékünnepén, illetve október 22-én, és november 4-én egyaránt megemlékezést tartunk majd.

Milyen egyéb kulturális eseménnyel készül a Nemzeti Örökség Intézete?

Kulturális intézet lévén gyakran kilépünk az emlékeztetpolitika színteréről. Ingyenes sétáink egész évben elérhetőek nem csak a Fiumei úti sírkertben, de a szomszédságában található Salgótarjáni utcai zsidó temetőben is. Az

állandó séták mellett nemzeti ünnepeinkhez csatlakozóan rendkívüli történelemórákat tartunk középiskolásoknak: idén több mint kétezer diák vett részt a március 15-i ünnep kapcsán szervezett sétáinkon. Kiemelkedően fontosnak tartom ezt, hiszen az egyik fő célkitűzésünk a fiatalok megszólítása, ami ennek a számnak a tükrében nem lehetetlen.

Idén is megszervezzük a NÖRI által négy éve elindított Emlékhelyek Napját. Május 11-én az ország legtöbb nemzeti és történelmi emlékhelyén elérhető lesz valamilyen exkluzív program. Örömmel elmondhatjuk, hogy idén minden eddiginél több emlékhely csatlakozott. A megnyitó esemény Esztergomban lesz, a záró program pedig immár hagyományosan a Fiumei úton, idén Mága Zoltán koncertjével. Bízom benne, hogy sokan eljönnek majd erre a rendkívüli programra, és maguk is megtapasztalják, hogy a Fiumei úti sírkert több mint temető.

A kulturális programok mellett természetesen a NÖRI Magyarország

Kormánya támogatásával folyamatos fejlesztésekkel teszi mind látványosabbá a kezelésében levő sírkerteket. A Fiumei úton idén befejeződik az árkád-sor és a kápolna felújítása, és megkezdődik a ravatalozó és a kormányváró rekonstrukciója. A Salgótarjáni utcában is folyamatos a fejlesztés, folyamatosan újítjuk meg a sírokat. Elkészült a fogadóépület terve is, illetve nagy bizakodással dolgozunk a zsidó temető világörökségi jelölésének elindításán. Biztos vagyok abban, hogy aki ellátogat 2019-ben a Fiumei útra vagy a Salgótarjáni utcába, vagy akár az Új köztemető látogatóközpontjába, maga is meggyőződhet arról, hogy mindezek többek, mint temetők. Mindenkit erre buzdítok, mindenkit várunk szeretettel programjainkon!

Bazsó Gabriella
NÖRI, sajtófőnök

A NÖRI 2018-AS EREDMÉNYEI SZÁMOKBAN

5. SZÜLETÉSNAPO

FELÚJÍTÁSOK

	25	SÍREMLÉK REKONSTRUKCIÓ
	4	CSALÁDI KRIPTA FELÚJÍTÁSA
	2	EMLÉKMŰ-FELÚJÍTÁS
	2	ÉPÜLET-FELÚJÍTÁS
	2	EMLÉKTÁBLA-FELÚJÍTÁS

LÁTOGATÁS

	20689	VENDEG A LÁTOGATÓ-KÖZPONTBAN
	427	VEZETETT SÉTA FIUMEI ÚTI SÍRKERTBEN

ÚJ ALKOTÁSOK

	10	ÚJ SÍREMLÉK
	2	ÚJ SZOBOR
	1	ÚJ EMLÉKMŰ
	16	KIADVÁNY

ESEMÉNYEK

	4	ÁLLAMI TEMETÉS
	4	KONFERENCIA
	16	MEGEMLEKEZÉS
	5	ORSZÁGOS KULTURÁLIS RENDEZVÉNY
	4	MÚZEUMI KIÁLLÍTÁS

Radnainé dr. Fogarasi Katalin a NÖRI főigazgatója,
Fotó: Magyar Nemzet, Mirkó István

Séták a sírkertekben

Idegenvezetés és kegyelet

A Nemzeti Örökség Intézete 2016 májusától látja el a Fiumei úti sírkert nemzeti emlékhely vagyonkezelési feladatait, és azóta kiemelt figyelmet fordít a látogatói igények magas színvonalú kielégítésére. 2017 áprilisában, az idegenforgalmi részleg jelentős fejleszté-

sével együtt került sor a csoportoknak kínált tematikus séták választékának nagy mértékű bővítésére. Ettől az időponttól kezdve a NÖRI minden héten többféle, előre meghirdetett, ingyenes tematikus túrát tart. Sétáinkon előre bejelentkező egyéni és csoportos lá-

togatók vesznek részt. További kiemelt programokhoz (Emlékhelyek Napja, Múzeumok Éjszakája, A magyar költészet napja stb.), évfordulókhoz kapcsolódva, az adott eseményhez igazodva szervezünk sétákat, a NÖRI által fenn tartott három helyszínen.

Külföldi delegáció vezetése a Fiumei úti sírkertben
– az Apponyi-hintónál, Fotó: NÖRI

Idegenvezetés a Fiumei úti sírkertben
– a Művészpárcellában, Fotó: Kapusi Zoltán

Fiumei úti sírkert

A nemzeti emlékhelyen eddig több mint 30 tematikus sétát állítottunk össze. Javaslatunk szerint a hozzánk látogatóknak elsőként érdemes az általános sétán részt venniük, mert ekkor röviden áttekinthetjük a sírkert történetét és megmutatjuk a legnagyobb és legdíszesebb magyarországi mauzóleumokat (Batthyány, Deák, Kossuth). Érintjük Európa második legnagyobb, temetkezési célokat szolgáló hintóját, az Apponyi-hintót, ahol a legmodernebb technika felhasználásával, interaktív kijelzőn és mobil applikáción keresztül hozzuk közelebb a fiatalokhoz 19. század temetési szokásait. A sétát Arany János és Vörösmarty Mihály sírja mellett fejezzük be.

Az általános séta mellett kiemelt érdeklődésre tart számot az 1928-ban át-

temetésekkel létrehozott és máig bővülő művészpárcella. Nevétől eltérően nem csak művészeket temettek ide, hanem itt találjuk Semmelweis Ignác szarkofágját (öt azóta újra átemették), Táncsics Mihály politikus, Ybl Miklós építész, vagy éppen Thaisz Elek rendőrkapitány sírját is. Természetesen a művészetek jeles képviselői közül is számtalan hírességet találunk itt, elég talán a festő Munkácsy Mihályt, Csontváry Kosztka Tivadart és Mednyánszky Lászlót, vagy a szobrászok közül Kisfaludi Stróbl Zsigmondot és Medgyessy Ferencet említenünk. Az irodalom jelei közül itt nyugszik többek között József Attila, Radnóti Miklós, a Karinthyak, Krúdy Gyula, Móricz Zsigmond, Babits Mihály és Kosztolányi Dezső is. A rendszerváltást követő évtizedekben is számos, rendkívül ismert és elismert művészt temettek ide. A parcellában

nyugszik Faludy György, Jancsó Miklós, Kertész Imre, Makk Károly és Kerényi Imre is. A felsorolt nevek közül is látható, hogy a művészpárcella nagyon sokféle és érdekes művészeti, történelmi, irodalmi séta megtartására ad lehetőséget.

Általános túraként tekintünk a biciklis idegenvezetésünkre, mert ebben az esetben nem egy-egy kötött tematikáról, hanem egyedülként a „sétáink” közül az egész sírkert bemutatásáról beszélhetünk, hiszen egy alkalommal az 56 hektár más módon nem bejárható. Rétegigényeket szolgálnak a sétálóink jelentős többségét adó hölgyek számára meghirdetett, híres nőkről és múzsákról szóló, vagy a többnyire férfiakat érdeklő első világháborús, esetleg éppen a kifejezetten családoknak összeállított, játékos feladatokat tartalmazó sétáink.

A Fiumei úti sírkertben választható sétáink:

- A mauzóleumok és a Fiumei úti sírkert
- Thália bűvöletében
- Halhatatlan művészet – Szobrászok és szobrok
- „Ami bennem lélek...” – Irodalmi séta
- Papok, tudósok, tanítók – Egyházfik a Fiumei úti sírkertben
- „Gyorsabban, magasabba, erősebben” – Olimpikonok a Fiumei úti sírkertben
- Rejtett utakon – Biciklitúra a Fiumei úti sírkertben
- Híres cigányprímások
- Világháború – Katonasírok
- 19. századi miniszterelnökök
- 20. századi miniszterelnökök
- Muzsikusz lelkek
- A magyar festészet nagyjai
- A szocializmus halottkultusza
- Sír/kert – növények és szimbólumok a temetőben
- Művésziparcella
- A Nyugat
- Megszólal a film
- Haza és haladás – a reformkor
- 1848–49 titkai
- Deák Ferenc és nemzedéke
- Nők, múzsák, sorsok
- Memento ,56
- Nők a siker nyomában
- Gasztrohangulatok
- Temetőkert – Séta családoknak
- Hajrá, magyarok! Sportolók és sportvezetők a Fiumei úti sírkertben
- Nagy utazók nyomában
- Passió
- Anyák és leányaik
- „Így szolgáltak ők” – a bűnüldözés múltjáról
- Adventi séta
- A magyar börtönügy arcképcsarnoka
- Feltalálók és mérnökök

Biciklis túra a Fiumei úti sírkertben, Fotó: Kapusi Zoltán

Salgótarjáni utcai zsidó temető

A Salgótarjáni utcai zsidó temetőt általános séta keretében mutatjuk be. Sétáinkon jelentős teret szentelünk a zsidó kultúrtörténeti háttérnek, aminek a máig ható átalakulása az emancipáció kiteljesedésével éppen a temető megalapításának évtizedeiben kezdődött. Természetesen érintjük a zsidó temetkezési, temetőlátogatási szokásokat, előírásokat, és mesélünk itt nyugvó családok érdekes, ismert és kevésbé ismert történeteiről is.

– három parcellájának (298, 300, 301) kialakulását, és az ide eltemetettek szociológiai/történeti összetételében a 20. századi magyar történelem változásait. A NÖRI által létesített látogatóközpontban érdekes filmeket, filmrészleteket tekinthetnek meg a látogatók és az itt nyugvók rövid élettörténetét is elolvashatják az érintőképernyős felületek használatával.

Dr. Csapó Csaba
NÖRI, szolgáltatási igazgatóhelyettes

Új köztemető, Nemzeti Gyászpark

Az Új köztemető leghátsó parcelláiban található Nemzeti Gyászparkban tartott sétáink tartalmában történeti szempontból meghatározó az 1956-os forradalom és a jeltelen sírok 1989-es exhumálásának története. Tágabb kontextusban pedig a látogatók megismerhetik a temető, NÖRI által kezelt – Nemzeti Gyászparknak is nevezett

Modern technika alkalmazása idegenvezetés közben, Fotó: Kapusi Zoltán

Idegenvezetés a Fiumei úti sírkertben – Jókai Mór sírjánál, Fotó: Kapusi Zoltán

A Fiumei úti sírkert északi árkádsorának felújítása

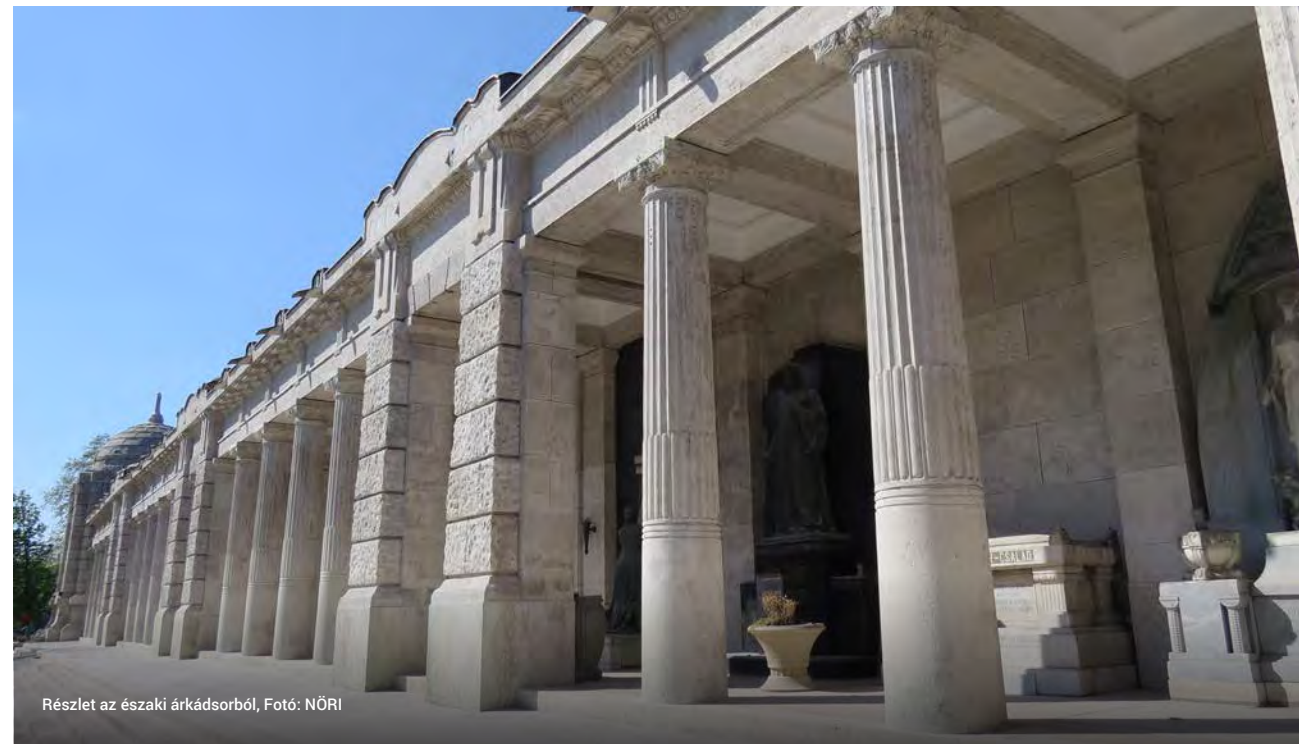
A Fiumei úti sírkert északi árkádsorán végzett felújítási munkák

Részlet a Fiumei úti sírkert árkádsoraiból.
Fotó: Kedves Zsófia

A Gerle Lajos tervei alapján 1904–1905-ben épített északi és déli árkádsor a Fiumei úti sírkert legimpozánsabb építészeti alkotásai közé tartozik. A szimmetrikus keménymészkből épült árkádos épületcsoportot keleti és nyugati végén egy-egy kupolás építmény zárja. A kupolák belső felületét, valamint külső homlokzatát a Róth Miksa műhelye által készített monumentális mozaik kompozíciók díszítik. A kupolákat vörösréz lemezzel fedett árkádsor köti össze. A kupolák körül és az árkádsor alatt, valamint a teraszon közel száz kriptá helyezkedik el.

Az árkádsorok építése óta eltelt több mint száz esztendő alatt a legutóbb átfogó felújításra az 1970-es évek közepén került sor. Azóta a 2000-es évek elején a déli árkádsor nyugati kupoláján végeztek részleges felújítási munkákat. Így a sírépítmények állapota a 2010-es évek végére igen leromlott. Ezek közül is az északi árkádsor volt rosszabb állapotban, annak is a nyugati Dudits-kupolája, mely feltételezhetően a második világháború során ért aknátámadás következtében jelentősen sérült. Az előzőekben részletezettek miatt a Nemzeti Örökség Intézete 2017-ben az északi árkádsor felújítási munkáinak megindítására közbeszerzési eljárást folytatott le, és még az év közepén szerződést kötött

Részlet az északi árkádsorból, Fotó: NÖRI

a nyertes „Reneszánsz” Kőfaragó Zrt.-vel a felújítási munkák fővállalkozásában történő elvégzésére.

A fővállalkozási szerződés részeként a munkák érdemi megkezdése előtt került sor az építmény felmérésére, majd elkészültek a helyreállítás tervei Masznyik Csaba vezető tervező irányításával. A műemlék-felújítás magában foglalja a vörösréz lemezzel fedett tetőszerkezet, a keménymészkből homlokzatok, kupolák, kripták, teraszok és mellvédek, a gipsz mennyezetek, a kriptamelők felújítását, valamint a muranói üvegmozaik felületek restaurálását. Az összetett felújítási és restaurálási munkák során nagy előnyt jelent, hogy a „Reneszánsz” Zrt. szakemberei több évtizedes gyakorlattal rendelkeznek természetes kőből készült műemlék épületek felújításával kapcsolatban. Olyan kiemelkedő építészeti alkotások újultak meg a cég munkatársai-

nak keze nyomán, mint a Parlament és a Mátyás-templom épülete.

A legnagyobb szakmai kihívást a háborúban sérült nyugati Dudits-kupola statikai állékonyságának biztosítása jelentette. Itt a belső téglaszerkezetre ragasztott mozaik felületet hordozó kupola több helyen darabokra tört, és az egyes részek a szabályos, közel félgömb-formából kimozdultak. A felújítás során első lépésben sor került a kupola sarkain a kőszervezetek fugáiba nőtt fás szárú növények (lombos facsemeték) eltávolítására. Ennek érdekében a sarkok több száz kilós mészkő elemeit darabjaira kellett szedni, a gyökereket eltávolítani, majd a sérült elemek újragyártását követően a sarkokat helyre kellett állítani. Ezt követhette – a belső csarnoktér nehéz állványzattal történő alátámasztása, valamint az értékes mozaik felület restaurátorok által történt

ideiglenes rögzítése után – a dupla kupola külső kőszervezetének kinyitása a zárókő, az azt díszítő kőkereszt leemelésével. Ezt követően elkészült a belső téglakupola szerkezeti megerősítése, a mozaikot hordó téglaszerkezet kiemelése és szigetelése. A megerősítés során a kupola statikai állékonyságát biztosító korrodált vonóvasakat új rozsdamentes szerkezetre kellett cserélni. A kupola visszazárásával a sérült és időközben újrafaragott kőkereszt helyére emelésével a felújítás ezen szakasza lezárult.

Az elmúlt év során a nyugati kupola rekonstrukciója mellett elkészült az árkádsor avult vörösréz lemezzel fedett tetőszerkezetének teljes felújítása, az árkádsor kazettás mennyezeti gipsz díszítőelemeinek újragyártása és elhelyezése. Megtörtént az északi és déli kripták keret- és fedköveinek részleges kőcserével történt helyreál-

lítása süttői mészkőből, valamint Zahora András kőrestaurátor vezetésével a homlokzati köfelületek homokszórásos tisztítása és restaurálása. Megújult továbbá a nyugati kupola homlokzatot díszítő akantuszos mozaikfelülete.

Jelenleg folyik a teraszok padlóburkolatának cseréjére, az előlépcsők felújítása, valamint a bronz kriptaemelő szemek rekonstrukciója, továbbá a nyugati kupola Dudits Andor festőművész „Krisztus sírbatétele” című

mozaikkompozíciójának a restaurálása Brutyó Mária, és a csegelyek mozaikjainak helyreállítása Kürtösi Brigitta Mária DLA irányításával. A kollonád egyes elpusztult mozaikdíszeinek téli időszakban történt műtermi rekonstrukcióját követően, tavasztól elkezdődött ezek beépítése és a sérült részek helyszíni restaurálása. Ez évben sor kerül továbbá a nyugati kupola szerkezetének utólagos falszárítására, a mellvédek megújítására és a keleti ku-

pola szerkezeti rekonstrukciójára. Így a 2019-es évben az északi árkádsor a keleti kupola homlokzati munkái és belső mozaik díszítéseinek kivételével teljesen megújulhat, de remélhetően ez utóbbi munkák elvégzésére is rövidesen lehetőség nyílik.

Pokornyi Zsolt
„Reneszánsz” Kőfaragó Zrt.,
vállalkozási igazgató

Az északi árkádsor mozaikdíszeinek restaurálása

A Fiumei úti sírkert szimmetrikus elhelyezkedésű két árkádsorának kupolaterzeit, valamint külső homlokzatának kisebb mozaikdíszeit Róth Miksa iparművész (1865–1944) és műhelye készítette 1905 és 1908 között. A négy kupolamozaik témaválasztása valószínűleg megrendelői igényt elégített ki, de ezek eltérő művészi megformálása az alkotók egyéni szemléletmódjában keresendő. A két árkádsor egyes mozaikdíszei megegyeznek: ilyenek a kupolás sírok külső akantuszleveles díszítményei és a kolonnád mozaikjai. A kupolás sírok csegelyein eltérő motívumok láthatók, de az alattuk elhelyezkedő mozaikszalagok ismét mindenütt azonosak.

A jelenleg zajló munkálatok az északi árkádsor mozaikdíszeinek restaurálását tűzték ki célként. A mozaikok alkotói a kor neves festőművészei: Dudits Andor (1866–1944) a nyugati kupolás sír „Krisztus a ravatalon” témájú, Vajda Zsigmond (1860–1931) a keleti kupolater „A Szentlélek kiáradása/Pünkösd” című mozaik-kompozícióját tervezte. A mozaikokat különféle színű és méretű, formára vágott üvegszemekből műteremben rakták ki a Róth-műhely munkatársai a művészek által elkészített tervek szerint, majd a helyszínen habarcsba ágyazva építették be az épület megfelelő pontjain. A kupolamozaikok mérete 51,5m².

A mozaikok az elmúlt több mint 110 év alatt különféle károkat szenvedtek: a háborús sérülések nyomán szerkezeti törések, a folyamatos beázások következményeiként kisózódások, feltáskásodások, lefagyások, a statiki-

A Dudits-kupolamozaik dokumentálása a levélés előtt,
Fotó: szerzők

kai problémák következtében pedig repedések jelentek meg. Különösen szembetűnő az arany szemcsék nagyfokú károsodása. A 2017-ben végzett

restaurátori kutatás célja a pontos állapotfelmérés és ennek ismeretében a helyreállítás megtervezése volt. Az épületet díszítő kb. 160 m² mozaikfe-

Fóliarajzok rendszerezése, Fotó: szerzők

lület restaurálása nagy szakmai kihívás, rendkívül összetett feladat, mely a műfaj iránt érdeklődő fiatal kollégák bevonásával zajlik. A munka első szakaszaként a kupolás sírok csegelyek alatti mozaikszalagjainak levédése történt meg, hogy a mozaikok körüli omlékony vakolatot el lehessen távolítani, elősegítve ezzel a nedves falak kiszáradását.

Elkészült a Dudits-kupola mozaik és az alatta elhelyezkedő csegelyek dokumentálása, levédése a külső kupolahéj szerkezetének megbontása előtt, míg a Vajda-kupola hasonló munkálatai idén tavasszal következnek soron, mellyel párhuzamosan megkezdődik a kupolás sír, valamint a kolonnád külső mozaik-

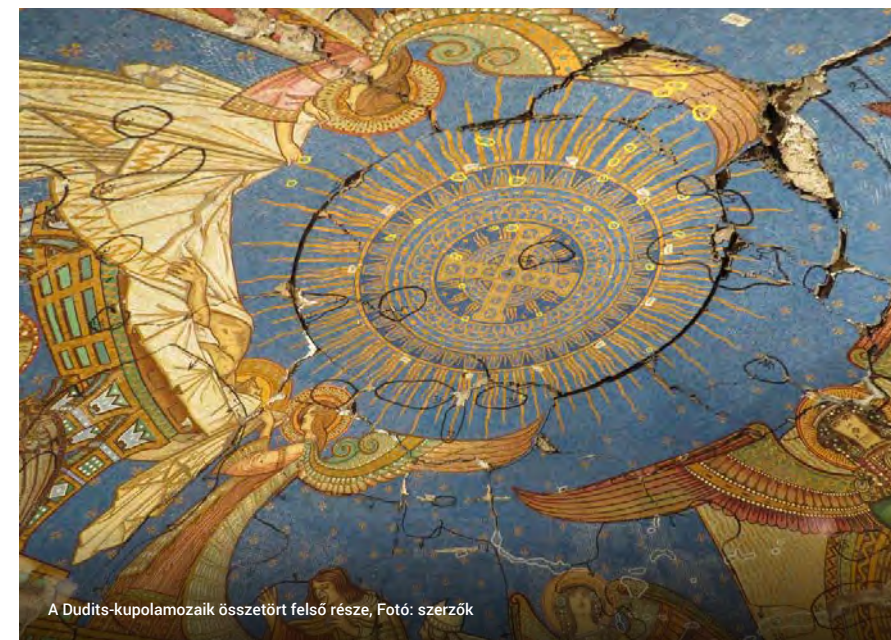
díszének helyszíni restaurálása a tél során elkészített rekonstrukciók beépítésével. Ezek a munkálatok a nyugati kupolás sír homlokzati mozaikjai kapcsán már 2018 őszén sikeresen befejeződtek.

A restaurátorok által az olaszországi üvegmanufaktúrákban végzett többszöri színkiválasztás nyomán a Reneszansz Zrt. foglalkozik a restaurálásához szükséges, az eredetihez hasonló mozaikanyag beszerzésével. A figurális kompozíciók színgazdagsága, a hiányok mértéke sok megoldandó problémát vet fel mind az anyagbeszerzés, mind az aprólékos restaurátori munka során.

A nyugati sír belső kupolahéjának statikai megerősítése után a kupolamozaik restaurálása folytatódik. A sokat ázott kupola alsó, dob-részében az idők folyamán nagy mennyiségű nedvesség halmozódott fel, melyet dr. Várfalvi János épületfizikus mérései is alátámasztottak. A természetes úton történő kiszáradás beláthatatlanul sok időt venne igénybe, ezért az optimális állapot elérése,

a falazatban lévő vízdoldható sók további drasztikus mozgásának megszüntetése érdekében mesterséges szárítás vált szükségessé. A számos fűtőpatron segítségével, folyamatos kontroll mellett történő szárítás várhatóan több hónapot vesz igénybe. A téli időszak alatt áthűlt falak és a nyári forróság is igen sok nehézséget támaszt. E szélsőségek idején technológiai okok miatt korlátozott mértékben lehet a mozaikokat beépíteni.

Ebben az évben a nyugati kupolamozaik, a hozzá tartozó csegelyek és a teljes északi árkádsor külső mozaikdíszének restaurálása készülhet el a tervek szerint, valamint a keleti kupola szerkezetének helyreállítása, amivel a további beázások elkerülése, a mozaik állagromlásának megállítása valósulhat

A Dudits-kupolamozaik összetört felső része, Fotó: szerzők

Részlet a Körösfői-Kriesch-kupolából, Fotó: Kedves Zsófia

meg. A keleti kupolamozaik restaurálása azonban egy következő ciklusban várható, remények szerint minél hamarabb követve a jelenleg zajló értékmentő munkát.

Nem feledkezhetünk meg a déli árkádsorról sem, melynek állapota sürgetős állagmegóvásra, majd mielőbbi restaurálásra szorul, annak érdekében, hogy a kultúrtörténeti jelentőségű mű-, és épületegyüttes méltóképp hirdethesse egykori pompáját. A déli árkádsor mozaikjainak tervező művészei: Körösfői-Kriesch Aladár (1863–1920) és Stein János Gábor (1874–1944).

Fontos megjegyezni, hogy a hosszú távú megőrzés része a folyamatos állapotellenőrzés, időszakonkénti karbantartás, amivel a jövőben megelőzhető a mű állapotának újabb nagy mértékű romlása.

Brutyó Mária
és Kürtössi Brigitta
műemléki restaurátorok

Külső akantuszos mezők színmintaszemei, Fotó: szerzők

A Salgótarjáni utcai zsidó temető, mint egyedülálló kulturális örökségi helyszínünk

A kegyelet és megemlékezés kivételes szépségű, megrendítő erejű történelmi üzenete

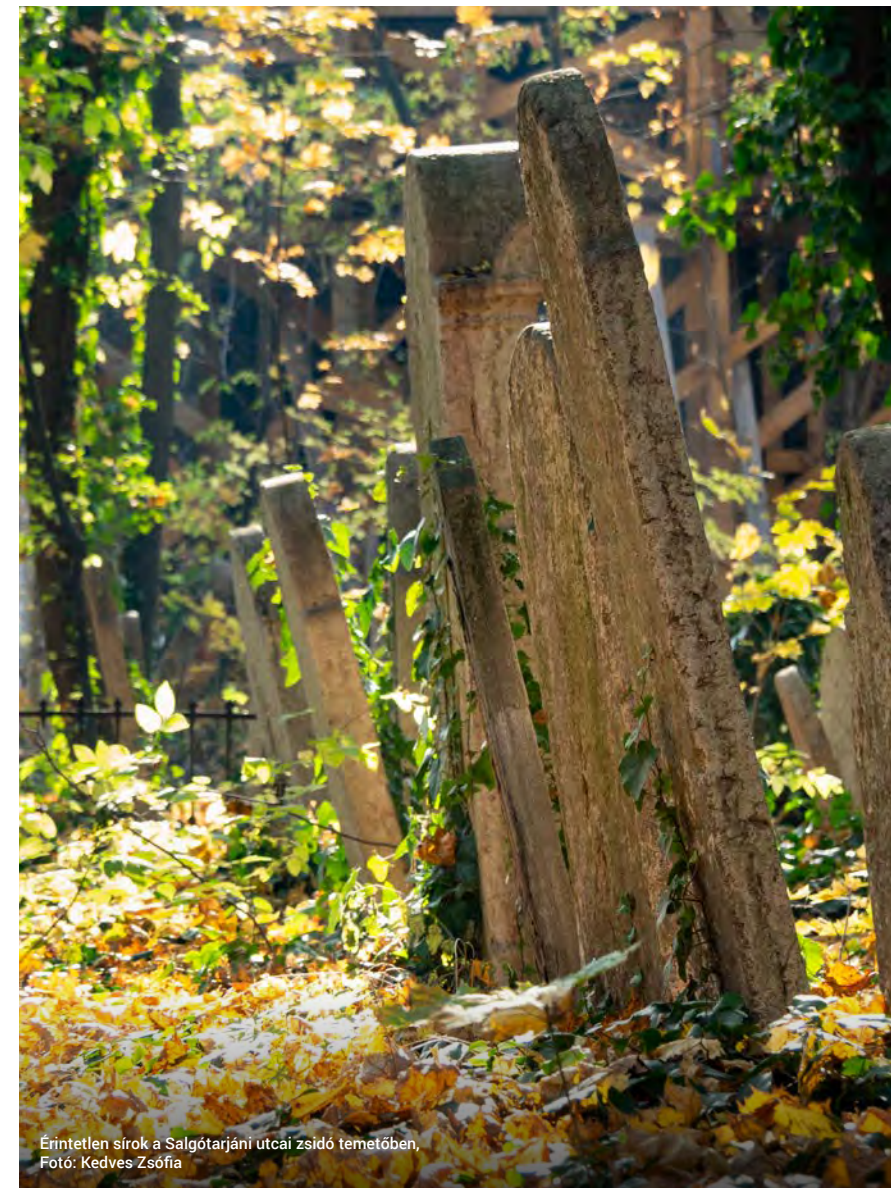
Részlet a Salgótarjáni utcai zsidó temető ravatalozó épületéből,
Fotó: Kedves Zsófia

A Salgótarjáni utcai zsidó temető, amely – történetileg meghatározott különállóságában is – szervesen kapcsolódik a közvetlen szomszédságában elhelyezkedő Fiumei úti sírkert nemzeti emlékhelyhez, egyike a legutóbbi időkig kevésbé ismert, mégis kiemelkedő értékű kulturális örökségi értékeinknek. Sokat elárul ennek a hosszú évtizedekig szinte teljesen feledésbe merült temetőnek az egyedülálló kulturális örökségi, történeti és kegyeleti értékéről, hogy egy, néhány éve – németországi, berlini, kezdeményezésre – elindult tudományos előkészítő folyamatba ez a temető is bekerült, mint az UNESCO világörökség listára való felvételre esélyes, a 19. századi európai (ezen belül is elsősorban közép-európai) zsidó temetőket egybefoglaló, úgynevezett sorozat-helyszín egyik kihagyhatatlan összetevője. Olyan temetőkről van szó, amelyek különleges módon képezik le a zsidóságnak azt a szerepét, amely az adott (németül Gründerzeit-nek nevezett) korszakban játszott a 19. századi nagy ívű európai fejlődésben. Az 1874-ben megnyitott Salgótarjáni utcai zsidó temető történetének meghatározó jelentőségű szakasza ugyancsak a 19. század utolsó és a 20. század első negyede.

Kiemelkedő értékelésének alapjául az szolgál, hogy mind az ott eltemetett személyiségeket, mind pedig a temetőben megvalósított építészeti alkotások művészi színvonalát tekintve egyedülálló jelentőségű, nemcsak magyarországi, hanem európai mércével mérve is: a Salgótarjáni utcai zsidó temető nemzetközi összehasonlításban is „kiemelkedő példája-tanúbizonyossága az adott korszakban a nagyvárosokban jelentkező reform-judaizmusnak, a liberális szemléletű zsidóság emancipációjának, akkulturációjának”. Tágabb értelemben példája annak az értékteremtő jelenségnek is, amelyben egy közösség (kisebbség) úgy lesz a (többségi) társadalom integráns része, hogy saját hagyományait megőrzi, a többségit pedig gazdagítja.

A síremlékeknek a korai, egységesen egyszerű sírköveitől az elegáns fekete gránit obeliszekeken át az egyedi építészeti-művészeti alkotásként, valamint a más felekezeteknél ismert, alkalmazott formákkal megépített mauzóleumokig ívelő időbelisége hűen leképezi ezeket a történeti-társadalmi folyamatokat is. A temető építészeti értékei az európai szecesszió belől – annak sajátosan magyar változatú alkotásaiából – jelentős építészeti jelentős alkotásait (Lajta Béla, Maróti Géza, Vidor Emil) tartalmazzák. Ugyanakkor az azt megelőző historizáló (Fellner Sándor, Quittner Zsigmond, Gerster Kálmán, Kauser József, Alpár Ignác) és az azt követő korai modern (Lajta Béla, Hajós Alfréd) síremlékek között is számos kiemelkedő építészeti, művészeti értékű mű található.

A Salgótarjáni utcai zsidó temető használatának tragikus lezárásaként 1945-ben ide temették a pesti gettó halottainak jelentős részét. Az erre utaló emlékmű, szerény kialakítása ellenére is, a temető hangsúlyos eleme-

Erintetlen sírok a Salgótarjáni utcai zsidó temetőben,
Fotó: Kedves Zsófia

ként érinti meg az idelátogatókat. A közösségének elpusztítása miatt lezárttá vált temető, mintegy elszakadt film utolsó, kimerevített képét, őrzi eredeti értékeit, azt a történeti állapotot, amelyen a használat már nem változtatott többet. A használaton kívüliség – a tragikus gazdátlanvá válás következtében bekövetkező fizikai veszte-

ségek, vandál rongálások ellenére is – paradox módon, bizonyos mértékben hozzájárult a sírkert hitelességének, történeti integritásának a megőrzéséhez. A terjedelmében nem nagy, mégis monumentális hatású temető-kert eltérő jellegű szektorait korábban is egységes harmóniába foglalta az élő növényzetnek a zsidó temetőkben ha-

A gettó áldozatainak emlékműve,
Fotó: Kapusi Zoltán

gyománys jelenléte. Az „utcák”, „sétányok” hálózatával strukturált temető eredeti spiritualitásához tervezett és megengedett módon hozzátartozott a növényzet – de egészen biztosan nem a használat nélküli évek során létrejött drámai intenzitású, öntörvényű burjánzással!

A Salgótarjáni utcai zsidó temető mára ismét azzá válhatott, amire egykor szolgált: a kegyelet, az ott örök nyugalomra helyezettekről való megemlékezés helye. A sokféleségükben is egységes atmoszférát teremtő síremlékein az egyszerűbb vagy éppen nagyon is igényes építészeti és társ-művészeti (szobrászat, vas- és mozaikművesség) alkotások szépsége különleges fénytörésben tárulkozik fel a szokatlan erőteljességgel jelen lévő, néhol bizony az építményeket sem kímélő növényzet folytán. Döbbenetes, festői szépségű áthatásban telepszik rá, fonja be a növényzet – fák, cserjék – a síremlékeket, a dzsungelekben

Idegenvezetés a Salgótarjáni utcai zsidó temetőben, Foto: Kapusi Zoltán

lógusa szomorú-nosztalgikus, mégis: felemelő módon jeleníti meg térben és formában az idő múlásának és a történelemnek a dimenzióit. Nem lehet nem átélni, hogy ezen a helyen a korábban növényzet előretörését lehetővé tévő gondozatlanság nem csupán a hanyagság, hanem tragikus, jóvátehetetlen elárvultság következménye.

Ma, amikor már gondosan megtervezett és kivitelezett rehabilitációs munka biztosítja az értékek fennmaradását, elhanyagolásról természetesen nincs, nem lehet szó, ugyanakkor különleges kihívást jelent a temető atmoszférájának a megőrzése. Erős esztétikai és érzelmi hatású, soha nem felejtethető üzenetet sugároz ez az atmoszféra, amelyet meg kell őrizni. Ezért ebben a teljes egészében emlékhellyé lett temetőben az építményeket és a növényeket illetően csupán anynyi – nagy hozzáértéssel és empátiával magvalósuló – beavatkozás történik, amennyi stabilizálja és fenntarthatóvá teszi a temető épített és növényi ele-

Idegenvezetés a Salgótarjáni utcai zsidó temetőben,
Fotó: Kapusi Zoltán

Idegenvezetés a Salgótarjáni utcai zsidó temetőben,
Fotó: Kapusi Zoltán

mei közötti törekény egyensúlyt, és lehetővé teszi ennek a csodálatos helynek a biztonságos látogathatóságát. Az „üzenet” megőrzésének nemes feladatát a temető üzemeltetőjeként a Nemzeti Örökség Intézete vállalta és végzi, egyben azt is célul tűzve ki, hogy a temető nemzetközi világörökségi sorozatjelölés keretében – egyebek között – Berlin, Lódz, Pozsony ugyanezen korszakról tanúskodó zsidótemetőivel együtt mielőbb az UNESCO világörökségi helyszínei közé kerüljön.

Dr. Fejérdy Tamás
az ICOMOS Magyar Nemzeti
Bizottság főtitkára, a Nemzeti
Emlékhely és Kegyeleti
Bizottság tagja

A Nemzeti Gyászpark Látogatóközpont adatbázisa

Egy tartalomfejlesztés nehézségei

A Látogatóközpont és a nemzeti emlékhelyet jelölő sztélé, Fotó: Kapusi Zoltán

Az Új köztemető Magyarország második világháború utáni történelmének egyik legfontosabb szimbolikus tere, a nemzeti emlékezet és gyász színhelye, az 1956-os forradalom és szabadságharc mementója. Számsorban utolsó (301-es) parcellája a leghíresebb, amely a mellette fekvő 298-assal és 300-assal, valamint a közeli Kisfogházzal együtt alkotja a nemzeti emlékhelyet.

A temető e félreeső sarka a magyar történelmi emlékezetre máig ható események, a második világháború, a kommunista diktatúra, 1956 és 1989 mementója. A három parcella nemcsak

a nemzeti dicsőség és gyász színhelye, hanem a szegényé is. A kivégzett, meggyilkolt, rabságban elpusztult hősök és ártatlan áldozatok mellett háborús és köztörvényes bűnösök is nyugszanak a sok esetben még ma is névtelen sírokban. A méltó emlékeztetést, a kegyeletadást 1989-ig szinte lehetetlené tette, hogy a titokban eltemetett halottak jelöletlen sírjaira nem emeltek hantot, azok besüppedtek, évtizedekig méltatlanul „homorultak”. A temetői térbe szervesen illeszkedő látogatóközpont egy növénnel benőtt, „rejtett doboz”. Küldetése a parcellák és a ben-

nük nyugvók történeteinek bemutatása és az emlékeztetés.

A tartalomfejlesztés véleményezésére a Nemzeti Örökség Intézete (NÖRI) főigazgatója, a látogatóközpont megvalósulásáért felelős Radnainé dr. Fogarasi Katalin ad hoc bizottságot hozott létre, a leginkább kompetens intézmények részéről szakértők felkérésével. A bizottság történetész testülete öt tagból áll, ennek elnöke Földváryné dr. Kiss Réka, a Nemzeti Emlékezet Bizottsága elnöke, további tagjai pedig dr. Mikó Zsuzsanna, a Magyar Nemzeti Levéltár volt főigazgatója, főigaz-

Radnainé dr. Fogarasi Katalin bemutatja a Látogatóközpont adatbázisát Áder János köztársasági elnöknek
Fotó: Kapusi Zoltán

gató-helyettese, dr. Zinner Tibor, a Veritas Történetkutató Intézet volt kutatócsoport-vezetője, dr. Rainer M. János, az Országos Széchényi Könyvtár 1956-os Intézet osztályvezetője és dr. Gyarmati György, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának nyugalmazott főigazgatója.

2014. június 16-ára, Nagy Imre és mártírtársai újratemetésének 25. évfordulójára megújult a gyászpark teljes zöldfelülete és a Jovánovics-mű, a Nemzeti Örökség Intézete szakmai irányításával zajló munkálatok második ütemében pedig elkészült a látogatóközpont, amely 2016 novemberében nyitotta meg kapuit az érdeklődők előtt. A NÖRI által üzemeltetett látogatóközpont tartalomfejlesztésének központi eleme a három parcellában nyugvó személyek életrajzi adatbázisa. 1956 60. évfordulójára az '56-os tevékenységük miatt kivégzettek életrajzai kerültek fel a felületekre és a honlapra (197 személy), míg 2018 novemberében újabb 469 személy rövid életútját tettük elérhetővé. A most publikált anyag jóval vegyesebb képet mutat, szembe-
sít Magyarország 20. századi traumáinak szinte mindegyikével.

FELTÁRATLANSÁG: Nagy Imre és mártírtársai 1989-es kihantolását és azonosítását követően a 298-as és a 301-es parcellában sohasem történt meg valamennyi sír feltárása

BIZONYTALANSÁG: sokak földi maradványa nem a hivatalosan bejegyzett sírhelyen található, az egy napon kivégzett és jeltelenül eltemetett áldozatok pedig nem a bejegyzett sírhelyekre kerülhettek, cserékre is fény derült, jellemzőek az álnév alatti temetések.

PROBLÉMÁK ÉS HIÁNYOK:

Nem csupán a holttestek és a sírhelyek esetében nagy a bizonytalanság, hanem sokszor az elhunytak szerepét, tevékenységét illetően is. Az életrajzok írásakor komoly problémát jelent, hogy sok politikai elítéltet köztörvényes bűncselekmény elkövetésének vádjával fogtak perbe, ítélték el, és az elnyomó rendszer dokumentációja megnehezíti egy-egy büntetőügy hiteles rekonstrukcióját, egy-egy személy tevékenységének reális értékelését. Könnyen előfordulhat, hogy ártatlan emberek is közönséges bűnözőkként tűnnek fel az iratokban, ha a korabeli jegyzőkönyveknek hittelt adunk, ezért nagyon óvatosan, távolságtartással vizsgáljuk a forrásokat. Nagyon sok esetben csak azt tárhatjuk fel a levéltári dokumentumok alapján, kit milyen bűncselekmény vádjával ítélték el, a múlt valósága azonban hozzáférhetetlen marad.

Nagy-Csere Áron
NÖRI, kulturális igazgató

Interjú dr. Boross Péterrel

a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság elnökével

Dr. Boross Péter 90. születésnapján a NÖRI-ben,
Fotó: Kapusi Zoltán

20 éve jött létre a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság (NEKB), amelynek Ön kezdetektől a tagja. Milyen körülmények között és milyen céllal jött létre a Bizottság?

1999-ben született meg a temetői törvény, amely előírta, hogy egy kegyeleti szakértői bizottságot kell létrehozni. Akkor, az első Orbán-kormány idején főtanácsadó voltam a miniszterelnök mellett, aki engem kért fel, hogy tegyek javaslatot a Bizottság tagjaira. A 11 fős testületnek Jókai Anna író lett az elnöke, tagoknak pedig olyan szakértőket kértek fel – velem együtt –, akiknek valami közük volt a Bizottság küldetéséhez. Az elsődleges célok közé tartozott, hogy a Bizottság a szocializmusban működő ünnepekkel szemben másfajta, stílusjegyekkel gazdagabb, nemzeti arculatot kifejező kegyeleti rendszert alakítson ki.

Az NEKB-nak 2006-tól, Jókai Anna leköszönése óta Ön az elnöke. Miért történt a változás?

A változás a Gyurcsány-kormány megalakulásához kapcsolható, amikor Annuska szükségesnek tartotta kijelenteni: ő nem dolgozik együtt az új miniszterelnökkel. Én próbáltam győzködni, hogy ez nem jelent közvetlenül közös munkát, de hajthatatlan volt. Ezt követően a bizottsági tagok engem választottak az elnöki szerepkörre, amelyet elfogadtam.

Dr. Boross Péter 2018-ban – a NÖRI katonai vitézségről szóló konferenciájának megnyitása a Parlamentben, Fotó: Kapusi Zoltán

Elnök Úr szerint a jelenlegi bizottságra mi a legfőbb jellemző?

Én azt hiszem, arányosan jó. A tagok között vannak olyan személyek, akik érintettek az 1956-os megtorlásokban, történész és művészeti szakértők, közgazdász és örökségvédelmi szakemberek, egyetemi tanárok és a Bizottságnak három volt miniszter is a tagja. Intellektuálisan megfelelő rangúnak tartom a Bizottságot, amelynek ismertetanyaga a létszámával együttesen megfelel annak a követelménynek, ami elvárható egy ilyen testülettől.

A Bizottság az Ön elnöksége alatt tett javaslatot a Kormány számára a nemzeti és a történelmi emlékhelyekre. Hogyan

emlékszik vissza Elnök Úr a lista összeállításának körülményeire, milyen szempontok vezették a Bizottságot?

Fontos volt, hogy a helyszínek megfeleljenek a jogszabályi feltételeknek, de az is, hogy milyen számban jutnak az Országgyűlés által adományozott kitüntető nemzeti emlékhely címhez. Az igazi emlékhelyek rangját többek között az teremti meg, ha nincsenek olyan nagy számban, hogy már fejben nem lehet tartani azokat. Én azt hiszem, hogy a jelenlegi 17 helyszín elfogadható számú. Egy olyan történelmi múltú országban, mint a mi hazánk, számtalan kudarc és dicsőség színhelyét lehetne még találni, de nagyon fontos, hogy a nemzeti emléke-

lyek száma megálljon itt. A történelmi emlékhely az egy más kategória, az kormányhatározatot igényel, továbbá fennáll a nemzeti sírkert intézménye, amelynek több ezer sírhely a része. Ezeket az elmúlt húsz év során a Bizottság nyilvánított védetté.

Mit lehet tudni a nemzeti sírkertről?

Ez olyan rendszer, amelyben – az ott nyugvók életműve alapján – sírok minősülnek védettnek és nem a temető egésze. Előfordul, hogy a bizottságon belül is vitákat vált ki hogy kinek a sírja érdemes a védelemre és kié nem. Ez nem olyan egyszerű, mert csak olyan sírok lehetnek védettek, amelyekben országos kitekintésben is jelentős sze-

mélyek nyugszanak. Úgy érzem, hogy a Bizottság 85–90%-osan tudja őrizni ezt az elvet. Az eredeti szabályozás szerint csak 25 év után lehet rámondani egy sírra, hogy védett, mert az történelmi időkben érlelődött. De sok esetben ismert személyek eltemetését követően azonnal megjelenik a kérelem a sírhely védetté nyilvánítására. Az ilyen esetek miatt alakult ki az „A” és a „B” kategória a védeltségek között. Az „A” kategória időhatárok nélküli védeltséget jelent, a „B” az 25 éves, tehát 25 év múlva azt felül fogja vizsgálni az akkori Bizottság, hogy a védeltséget valóban kiérdemelte-e az ott nyugvó. A javaslatok nagy része már nem kapja meg a védeltséget, mert nem felel meg az előírt kritériumoknak. Így sok elutasítás van, ami kellemetlen, de ha

kinyitnánk a zsilipet, akkor mindez értelmét veszítené.

A kezdeti célkitűzések közül mennyi valósult meg a 20 év alatt?

Sok minden megvalósult, számos eredményt elért a Bizottság. Ilyen például a nemzeti sírkert intézményének kialakítása, a nemzeti és a történelmi emlékhelyek megjelölése, számos megemlékezés és konferencia megvalósítása. A legfontosabbak között megemlíteném azt is, hogy egyre szélesebb körben ismertté válik maga a ténye, hogy van ilyen intézmény. Az elmúlt évek során azonban az egyik leglátványosabb fejlődés a Fiumei úti temetőben érzékelhető, ami a NÖRI-nek (Nemzeti Örökség Intézete) köszön-

hető. A Bizottság úgy jött létre, hogy mellette egy titkárság végezte az operatív munkát. Évekkel később világossá vált, hogy itt több feladat kapcsolódik egymáshoz, mint amit a Bizottság és a titkársága el tud látni. Ezért a titkárságból 2013-ban egy önálló intézmény jött létre: a NÖRI, amely sok feladatot átvett a Bizottságtól.

Milyen az NEKB és a NÖRI kapcsolata?

A NÖRI megszületése lehetővé tett olyan ügyrendi változtatásokat, amely következtében a munka dandárja már az intézetre hárul. Mindemellett a Bizottság bizonyos jogokat – például sírok védetté nyilvánítása – fenntartott magának, továbbá egyfajta patronáns

szerepet is betölt a NÖRI felett, segíten a sokszor bonyolultan intézhető ügyeit. Én meghatározónak érzem a harmóniát, ami működésük során a Bizottság és a NÖRI között kialakult. Nem emlékszem olyan ügyre, amiben véleményeltérés maradt volna a levegőben.

Milyennek látja a NÖRI munkáját?

Ha azt nézem, hogy az elmúlt években a Fiumei úti temető külsőségében hogyan változott, vagy a belső viszonyai miként rendeződtek, vagy azt, hogy a különböző protokolláris temetések miként vannak előkészítve és megvalósítva, akkor azt kell mondanom, hogy a NÖRI a feladataival együtt fejlődött és igen jó úton jár. A Fiumei úti sírkert külseje, a NÖRI által ott alkalmazott módszerek és a programok, úgy érzem, hogy nagyon előremutató és nagyon kedvező állapotokat tükröznek. Tehát mint szervezet, én úgy érzem, hogy a NÖRI elérte az ország vezetői szemében is azt, hogy jó véleményük van az intézetről, itt akár még a miniszterelnökre is utalhatok. Ez adjon önbizalmat és erőt a NÖRI-nek, hogy a belső rend fenntartásával továbbra is igyekezzen mindent megtenni, ami a közös ügyünket szolgálja.

Melyek a legemlékezetesebb pillanatok Elnök Úr számára az NEKB 20 évéből?

Számomra nagyon emlékezetes volt a mohácsi nemzeti emlékhely avatása. Én sokáig nem jártam ezen a nemzeti gyászhelyen. A magyar történelemben ez akkora választóvonal, amely az én generációmnak mélyen a köztudatában él. Ott megjelenni, ott szétnézni és ott érzelmileg befogadni azt a gyászt, amelyik egy több százéves nagyhata-

lom végét jelentette, és ez a mi Magyarországnak, ez erős és fájó érzelmeket váltott ki belőlem.

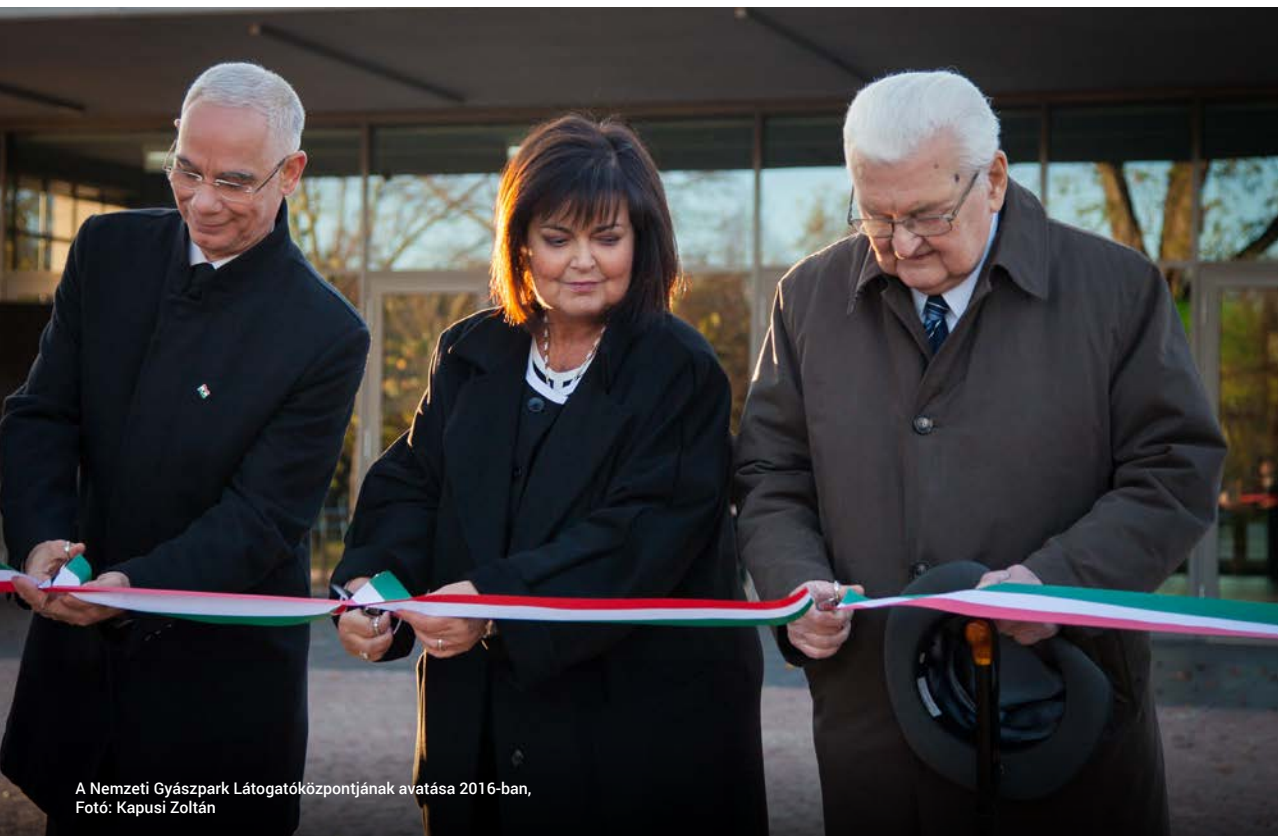
Van azonban egy számomra még emlékezetesebb élmény az elmúlt 20 évből. A rákoskeresztúri temetőben a nemzeti emlékhely rendezése – a politikai üldözöttek sírjainak külsőségekben is méltó megjelenítése, a Látogatóközpont megépítése, a sírok karbantartása és az egésznek a látatása egy mérhetetlen nagy elégtétele annak a generációnak, amelyhez én tartozom, amely megélte 1956-ot, az az előtti szörnyűséges éveket és azt, ami utána következett. Személyes ismerőseim is nyugszanak ott. A Kisfogházban már emléktábla örökíti meg az ott kivégzetteket és az egész így együtt nemzeti emlékhely. Én úgy érzem, hogy az utókor méltón fejezi ki elismerését, háláját azokkal szemben, akiknek nevei ott vannak a táblákon, vagy a sírhelye ott van a temetőben. Igen nagy örömmel töltött el ennek a

rendezése, amelyben a NÖRI nagyon szép munkát végzett.

Milyen jövőbeli feladatok várnak még az NEKB-ra?

A Bizottság potenciális felelősséget érez az összes temetővel szemben. Néhány vidéki temetőre a helyi önkormányzat tisztességgel odafigyel, másutt bizony ez nem így van. Itt valami egyetemes intézkedés van még hátra. Problémát jelent, hogy a temetőfenntartóknak anyagi gondjaik vannak. A NÖRI-vel együtt fel kell majd a jövőben keresnünk az önkormányzatokat és rendezni kell az elhanyagolt sírok ügyét, amelyeket senki nem látogat és a szép sírok között a kegyeleti értékeket zavarják. Tehát van még mit tenni a jövőben.

Dr. Tóth Zsolt
NÖRI, igazgatási osztályvezető

A Nemzeti Gyászpark Látogatóközpontjának avatása 2016-ban,
Fotó: Kapusi Zoltán

A mohácsi nemzeti emlékhely avatása 2012-ben,
Fotó: Kapusi Zoltán

A nemzeti sírkert legújabb védett nyughelyei

Az elmúlt évben a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság 81 sírhelyt nyilvánított védetté a nemzeti sírkert részeként.

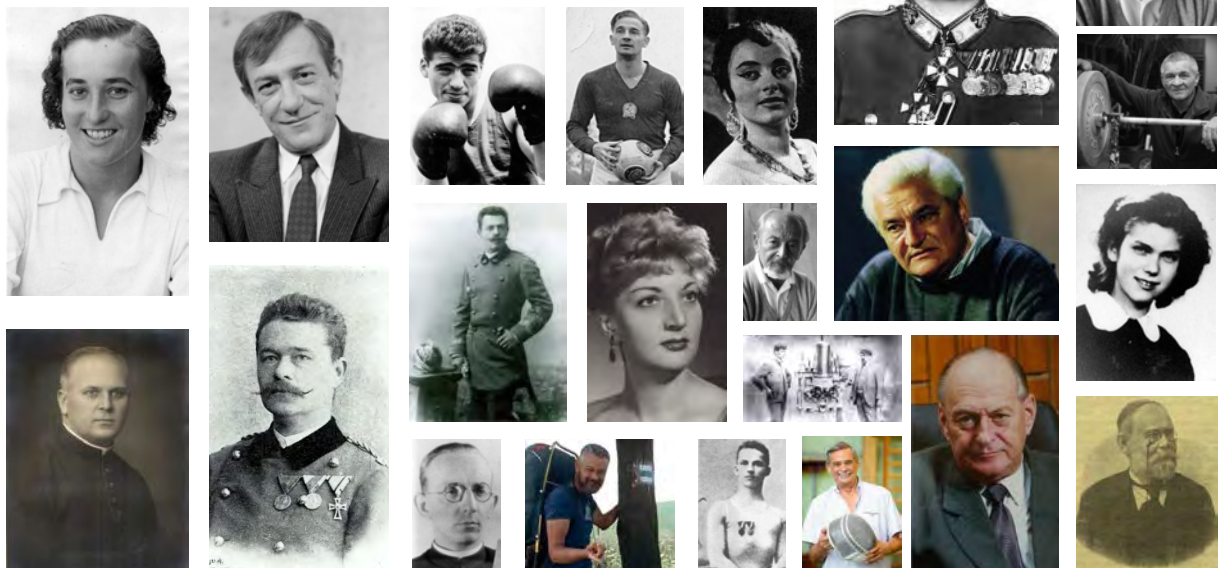
A Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság – jogszabályban biztosított hatáskörével – a nemzeti sírkert részévé nyilváníthatja Magyarország bármely temetési helyét. A nemzeti sírkertet olyan személyek nyughelyei alkotják, akik tevékenységükkel Hazánkat szolgálták, Magyarország hírnevét öregbítették vagy elősegítették annak fejlődését. Ezeket a sírokat nem lehet felszámolni, védeltséget élveznek. A nemzeti sírkert országos szinten már több mint hatezer sírt számlál. Csökkenő ütemben ugyan, de számuk évről-évre nő. A tavalyi évben a Bizottság 81 új védeltséget szavazott

meg. Az egyedi sírokra vonatkozó kérelmek alapján 33 új sír kapott védeltséget. Csoportosan védett le 30 olyan sírhelyt, ahol a filmes és a színházi szakma kiemelkedő képviselői nyugszanak. Továbbá a Bizottság szintén csoportosan nyilvánította védetté annak a 18 magyar olimpiai bajnoknak a sírjait, amelyek eddig nem voltak részei a nemzeti sírkertnek. Az új védeltségekkel jelenleg az összes Magyarországon nyugvó magyar olimpiai bajnok nyughelye védeltséget élvez.

A nemzeti sírkert legújabb sírjai kapcsán a Nemzeti Örökség Intézete felvette a kapcsolatot az illetékes te-

metőfenntartókkal, és gondoskodik az új védeltségek Hivatalos Értesítőben való kihirdetéséről is. Akárcsak a többi nemzeti sírkertbe sorolt nyughely esetében, az legújabb védetté nyilvánított sírok felett is a NŐRI gyakorolja a rendelkezési jogokat, illetve biztosítja a védeltségüket.

Dr. Tóth Zsolt

EGYEDI SÍROKRA VONATKOZÓ ELŐTERJESZTÉSEK ALAPJÁN A 2018-BAN VÉDETTÉ NYILVÁNÍTOTT SÍROK:

A budapesti Fiumei úti sírkertben védetté nyilvánított sírok:

Janicsék Andor (1857–1926) tűzoltó főparancsnok
Kempelen Béla (1841–1885) tűzoltó főparancsnok
Id. és Ifj. Köhler István (1931–2004) kegyeleti szakértő
Krupka András (1878–1950) színész, rendező, a filmgyártás egy meghatározó alakja
Ladányi Jenő (1931–2004) kegyeleti szakértő
Manno Miltiades (1879–1935) sportoló, grafikus, festő- és szobrászművész
Schiffer Adolf (1873–1950) gondnoki művész
Szervátiusz Tibor (1930–2018) szobrászművész, a Nemzet Művésze
Teasdale Ottó (1886–1949) tűzoltó főparancsnok

A budapesti Salgótarjáni utcai zsidó temetőben védetté nyilvánított sírok:

Bródy Zsigmond (1840–1906) publicista, író
Faludi Gábor (1846–1932) színigazgató
Hatvani-Deutch (gyáros és mecénás család mauzóleuma)
Popper István (1848–1938) mérnök
Révai Sámuel (1833–1908) könyvkiadó, író
Singer Zsigmond (1850–1913) publicista, könyvkiadó
Vázsonyi Jenő (1864–1940) gépészmérnök, politikus
Zwack József (1821–1915) gyáros

A budapesti Farkasréti temetőben védetté nyilvánított sírok:

Déry Gabriella (1933–2014) Kossuth- és Liszt Ferenc-díjas operaénekes
Mészöly Dezső (1918–2011) író, költő, egyetemi tanár
Sándor Károly „Csikar” (1928–2014) labdarúgó
Tamási Lajos (1923–1992) költő

Országszerte védetté nyilvánított sírok:

Ernusz mecénás család mauzóleuma (Szombathely)
Fadlallah el Hedad Mihály (1841–1924) tábornok, lőtenyésztő szakember (Bábolna)
Frank Richárd (1883–1974) orvos tábornok (Felsőrajka)
Hollósi-Kuthy László (1896–1979) honvédtábornok
Hummel Kornél (1907–1945) katolikus

pap, vértanú (Budapest, Batthyány László Gyermekotthon kertje)
Karasszon Dénes (1925–2014) állatorvos, professzor, tudománytörténész (Csengőd)
Kohn Schwerin Götz (1760–1852) főrabbi (Baja, Régi zsidó temető)
Kovács Sándor (1927–2016) 1956-os szabadságharcos, politikai elítélt (Budapest, Csepeli temető)
Közi Horváth József (1903–1988) katolikus pap, teológus, politikus (Agyagosszergény)
Magyar Katalin (1940–1956) önkéntes ápolónő, 1956-os mártír
Rockenbauer Pál (1933–1987) televíziós személyiség, természetjáró (Zengővárkony)
Somogytúri Kunffy Adolf (1838–1934) Garibaldi katonatisztje, gazdálkodó (Kaposvár, Zsidó temető)

CSOPORTOS VÉDELTSÉGI KÉRELMEK ALAPJÁN A NEMZETI SÍRKERT RÉSZÉVE NYILVÁNÍTOTT SÍROK:

A SZÍNHÁZI ÉS A FILMES SZAKMÁHOZ KÖTHETŐ ÚJ VÉDELTSÉGEK:

Budapest, Farkasréti temető:
Antal Imre (1935–2008) zongoraművész, televíziós személyiség, színész
Bara Margit (1928–2016) színész
Benedek András (1913–1995) dramaturg, író, műfordító, színháztörténész
Bubik István (1958–2004) színművész
Fülöp Zsigmond (1935–2014) színművész
Gera Zoltán (1923–2014) színművész
Herskó János (1926–2011) színész, filmrendező, forgatókönyvíró
Horváth Jenő (1915–1973) zeneszerző
Horváth József (1924–2004) színművész
Hubay Miklós (1918–2011) drámaíró, műfordító, dramaturg
Iglódi István (1944–2009) színművész, rendező, színigazgató
Komlóssy Erzsébet (1933–2014) operaénekes
Kovács András (1925–2017) filmrendező
Körmendi János (1927–2008) színművész
Madaras József (1937–1998) színművész
Margitai Ági (1937–2014) színművész
Sándor Judit (1923–2012) operaénekes
Schubert Éva (1931–2017) színművész, rendező, tanár
Seregi László (1929–2012) táncművész, koreográfus
Szabó Gyula (1930–2014) színművész
Szepes Mária (1908–2007) író, forgatókönyvíró, költő, színész
Szilágyi Dezső (1922–2010) bábművész, szakíró
Sziertes Ádám (1925–1989) színművész

Sztankay István (1936–2014) színművész
Tasnádi Ilona (1890–1971) színművész

Budapest, Farkasréti zsidó temető:

Ádám Ottó (1928–2010) rendező, színművész
G. Dénes György (1915–2001) költő, dalszövegíró, zeneszerző

Budapest, Kozma utcai zsidó temető:

Bartos Gyula (1872–1954) színész

Budapest, Zugligeti Szent Család templom:

Bitskey Tibor (1929–2015) színművész

Budakalász:

Sinkó László (1940–2015) színművész, rendező

A 2018-BAN VÉDETTÉ NYILVÁNÍTOTT OLIMPIAI BAJNOKOK SÍRJAI:

Baczakó Péter (1951–2008) súlyemelő (Pécel)
Fábián László (1936–2018) kajakozó (Óbudai temető)
Felkai László (1941–2014) vízilabdázó (Óbudai temető)
Földi Imre (1938–2017) súlyemelő (Tatabánya, Sikvölgyi úti temető)
Kovács Imre (1921–1996) labdarúgó (Zugligeti Szent Család templom)
Lóránt Gyula (1923–1981) labdarúgó (Kőszeg)
Menczel Iván (1941–2011) labdarúgó (Budapest, Fáy utcai Vasas SC pálya)
Palotai Károly (1935–2018) labdarúgó (Győr)
Szarka Zoltán (1942–2016) labdarúgó (Szombathely, Herényi temető)
Szondy István (1925–2017) ottusázó (Cegléd, Kálvária temető)
Török Gyula (1938–2014) ökölvívó (Budapest, Kispesti temető)

Budapest, Farkasréti temető:

Antal Róbert (1921–1995) vízilabdázó
Gedővári Imre (1951–2014) vívó
Konrád János (1941–2014) vízilabdázó
Kulcsár Győző (1940–2018) vívó
Littomeritzky Mária (1927–2017) úszó
Tordasi Ildikó (1951–2015) vívó

Az ismeretlen helyen nyugvó olimpiai bajnokok jelképes síremléke

Muhi – a megújult történelmi emlékhely

Világok harcának színtere

A muhi csata a magyar nemzeti emlékezetben az egyik legfájóbb vereség, nem ok nélkül. Az ereje teljében lévő Magyar Királyság haderejét a Keletről érkező mongol hadsereg kurta órák alatt semmisítette meg. IV. Béla királyt pedig a Kádán vezette mongol lovasok végighajszolták az országban és végül csak az Adria partján lévő Trau várában nyert menedéket. Béla király megmenekülését az országgal együtt, vagyis azt, hogy a mongolok minden előjel nélkül, váratlanul elvonultak az országból, az akkoriak csodának tartották. A történettudomány és a közvélemény is

sokáig értetlenül állt a vereség és a váratlan megmenekülés ténye előtt is. A legújabb hadtörténelmi kutatások azonban bebizonyították, hogy a mongol hadigépezet mai katonai fogalmakkal leírható, professzionális haderő volt, míg a magyar hadsereg – bár a térség legerősebb haderejének számított – ütőereje messze elmaradt a szembenálló féltől. Röviden összefoglalva: míg a Batu kán vezette hadseregnél a hadakozás életforma, a magyaroknál a háború csupán szükségszerűség volt.

A középkori Magyar Királyság megrendítő veresége után a legnagyobb

történelmi szerencséje volt népünknek, hogy a mongol megszállók nagyon rövid idő alatt elvonultak. Ennek ma már nyilvánvaló oka az volt, hogy Batu kánnak kötelező volt megjelenni a nagy kánválasztáson és magával vitte egész haderejét is, hogy ott akaratát tudja érvényesíteni.

A muhi csata pontos helyszínét nem ismerjük, csak feltevések vannak rá. Az viszont biztos, hogy a jelenlegi emlékhely valamikori csatahely közelében áll, és a nemzeti tragédia mellett emlékezteti a magyarokat arra is, hogy a legnagyobb vereség után is lehetséges

Magyar és mongol lovasság, 1241. Grafika: Boldog Zoltán

A magyar szekérvár ostroma, Grafika: Boldog Zoltán

a talpra állás, ha megvan a kellő elszántság, hit és akarat. Ennek megtestesítője IV. Béla királyunk, aki az ország újjáépítésével kiérdemelte a második honalapító címet, és ezzel bevonult a legnagyobb emlékeztető királyaink sorába.

A Nemzeti Örökség Intézete 2018. április 11-ére, a csata 777. évfordulójára teljes mértékben felújította a történelmi emlékhelyen található emlékművet és annak környezetét. A NÖRI a modern technika vívmányával is megajándékozta az emlékhelyet – egy interaktív, érintőképernyős digitális információs tábla telepítésével. Ennek tartalmát a NÖRI szakemberei készítették el, mely népszerűsítő formában megismerteti a Mongol Birodalom és a Magyar Királyság történetét, a háború lefolyását és a mongol megszállás utóéletét. A könnyen olvasható, rövid esszézerű tartalmakat tovább színesítik a nagyszámú grafikák és művészi ábrázolások, amelyeket a NÖRI rendelt meg Boldog Zoltán grafikus művésztől. Ezek közül mutatunk be itt néhány alkotást.

Dr. Tölg László
NÖRI, társadalmi kapcsolatokért
felelős igazgató

A felújított emlékhely, Fotó: Kapusi Zoltán

Báró Eötvös Loránd emléke

2019. április 9-én, halálának 100. évfordulóján emlékeztünk meg a fizikusról a Fiumei úti sírkertben található – NÖRI által felújított – síremlékénél

Eötvös Lorándot már fiatal korától magasfokú tudatosság, ambíció és kötelességérzet vezérelte. Egész életét szenvedélyének: a tudományos kutatásnak szentelte. Már königsbergi tanulmányai idején megfogalmazza,

hogy „végre is meg kell tehát nyugodnunk abban, hogy a tudomány nem adja a természeti töménényeknek feltétlenül igaz magyarázatát, hanem csak közelebb vezet ahhoz a határhoz, ahol a megfoghatatlan kezdődik.” Arra töre-

kedett, hogy szakmai tevékenységével mindenkor az emberi közösséget szolgálja, munkájával értékeset és nemeset hozzon létre. Eötvös Loránd szerint „a tudós is költő; az a lelkesedés, mely őt eltölti szeretett tudományos problémáival való foglalkozása közben, éppen olyan tiszta és önzetlen, mint a költő ihletettsége, mikor fenséges gondolatát szép és megragadó külső formában óhajtja kifejezni. A költőt is lelkesíti saját, sikerült költeménye; a természettudós is érzi a benne lakozó isteni szikrát, mikor hosszú munka és fáradozás után sikerül egy új igazságot kifogástalanul megtalálni; a meglepődöttség és az öröm, mely a tudóst ekkor eltölti, felemeli őt a mindennapi gondolköréből és azt érezteti vele, hogy az egész emberiség boldogításáért cselekedett.” Eötvös elengedhetetlennek tartotta az emberiség alapértékeihez való ragaszkodást és a korszellemhez való illeszkedést. A tudományos képzettség emelésének és elmélyítésének elkötelezett képviselője volt. Meggyőződéssel vallotta, hogy „a tudományban... ma is nem a szeregek sokaságától, hanem egyes hősökötől függ a diadal, ilyen hősökre van szükségünk, hogy nekünk magyaroknak a tudomány világában országot hódítsanak.”

Halálának századik évfordulóján tisztelettel hajtunk fejet emléke előtt.

Dr. Weszelovszky Zoltán,
a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti
Bizottság tagja

Mága-koncert a 2019-es Emlékhelyek Napján

Egy nap a történelemben

Idén negyedik alkalommal rendezte meg a Nemzeti Örökség Intézete az Emlékhelyek Napja című országos programsorozatot. A hagyományosan május második szombatjára tervezett tematikus napon egyszerre mutatkoztak be a nemzeti és történelmi emlékhelyek, valamilyen extra, a hétköznapi működésüktől eltérő programot kínálva. Az Emlékhelyek Napja népszerűségét mutatja, hogy idén minden eddiginél többen csatlakoztak: a 17 nemzeti mellett 45 történelmi emlékhely vesz részt rajta.

Az Emlékhelyek Napja szervezése idén is a most már hagyományosnak mondható januári workshoppal indult, ahol az egyes helyszínek képviselői megvitatották a felmerülő kérdéseket. Az itt szerzett információkból és az egyes emlékhelyek előzetesen megadott programjából idén is programfüzet készült, amely április közepétől országsszerte minden fontos kulturális helyszínen elérhetővé vált.

Május 11-én az Emlékhelyek Napja ünnepélyes megnyitója 11 órakor vette kezdetét Esztergomban, ahol délután a vár-múzeum legújabb, a nemrég előkerült híres Lotz Károly festményt, a Hunyadi halálát bemutató kiállítása nyílt meg.

Budapesten a Parlament, a Fiumei úti sírkert, a Salgótarjáni utcai zsidó temető, a Szépművészeti Múzeum, a Magyar Nemzeti Galéria, a Magyar Nemzeti Levéltár, a Budavári Önkormányzat és Józsefváros Önkormányzata különleges sétákat tartott ezen a napon.

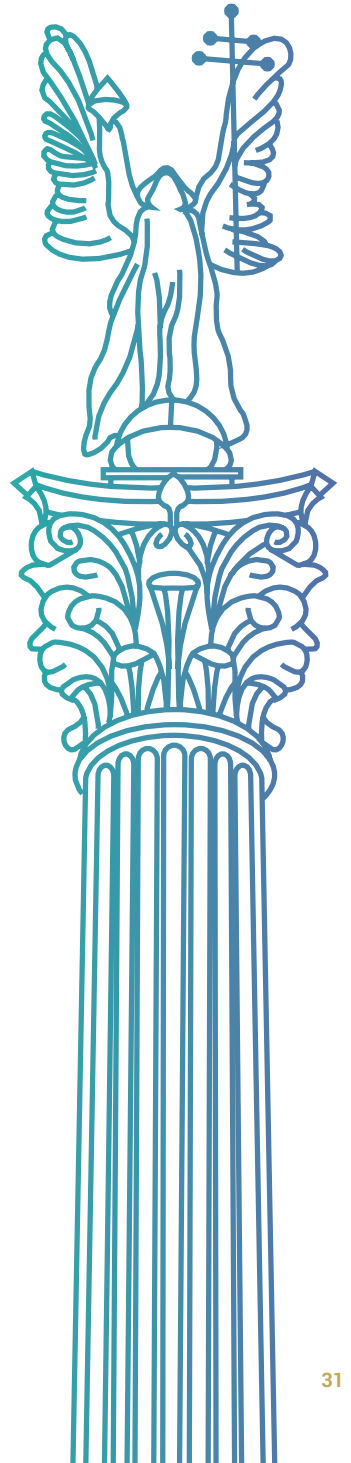
Az Orczy-kertben Ludovika Fesztivállal, a Magyar Nemzeti Múzeumnál pedig a frissen elkészült Múzeumkert átadásával vártak mindenkit. A Nemzeti Gyászpark Látogatóközpontban dr. Susa Éva tartott előadást Boldog Sándor Istvánról, akinek a korábban azonosítatlan sírját nemrég tárták fel.

Pápan ünnepélyesen felavatták a történelmi emlékhelyet jelképező sztelét, Keszthelyen pedig a Festetics-kastély parkjában biztosítottak lovaglási és hirtőzsi lehetőséget. Solyon a tavaly feltárt Árpád-kori freskó jelenleg is folyó restauratori munkálatait mutatták be. Debrecenben az idegenvezetőkkel a kollégium illetve a nagytemplom látogatók elől elzárt területeire, Gödöllőn pedig a kastély padlására lehetett eljutni ezen a napon.

A csaták szerelmeseinek több helyen kínáltak kikapcsolódást: Muhiban újjáélesztették az 1241-es ütközetet, Mohácson történészekkel elemezték a múltat, Egerben és Szigetváron megidézték a vitézi életet, Drégelyen kerékpáros túrára várták a sportrajongókat, Pákozdon pedig a haditechnikai vezetések mellett az egyetlen magyar úrhajós mesélt emlékeiről.

A napot a Fiumei úti sírkertben Mága Zoltán és a Budapesti Primarius Szimfonikus Zenekar ingyenes szabadtéri koncertje zárta le.

Dr. Bokodi-Oláh Gergely
NÖRI, kommunikációs és
rendezvényszervező igazgatóhelyettes

„Koporsódnál találkozik az egész nemzet”

125 éve temették el Kossuth Lajost

A Kegyeleti Múzeum* időszaki kiállítása Kossuth Lajos 1894. április 1-én, Budapesten megrendezett temetésének állít emléket. A tárlat Kossuth Torinóban bekövetkezett halálától a temetésig tartó 12 napot mutatja be fotók, rajzok és a korabeli sajtóban megjelent írásokból vett idézetek segítségével.

Kossuth 27 évet élt Torinóban, ahol ismerték és tisztelték. A Budapesti Hírlap címlapon mondott köszönetet

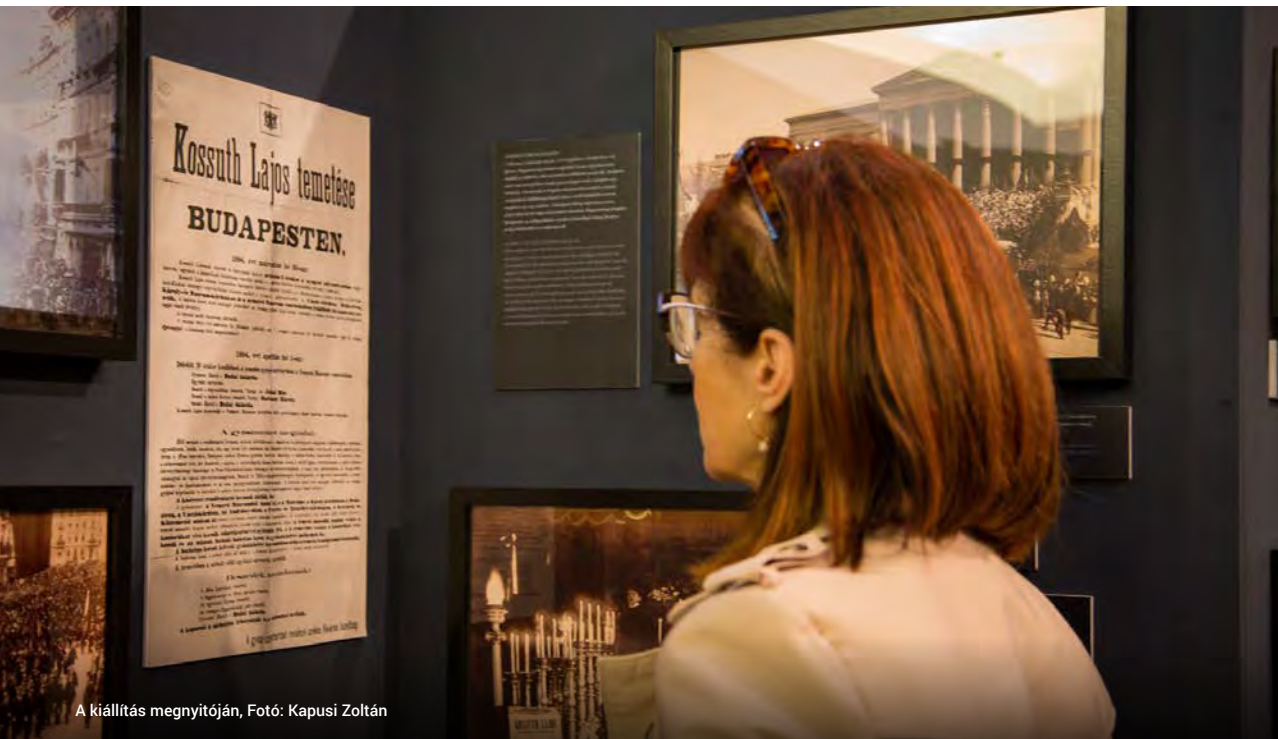
* 2019. április 11-től: Nemzeti Emlékezet Múzeuma

Olaszországnak minden jótéteményért és rokonszenvért, amellyel a hazájából előzőtt Kossuth Lajos iránt életében viseltetett, s a részvétért, melyet halála után családja és az egész magyar nemzet iránt tanúsított.

A volt kormányzó torinói lakásában halt meg. Testét, akárcsak évekkal korábban Deák Ferencét, bebalzsamozták és hármaskoporsóba helyezték. Az elhunyt arcáról két olasz szobrász vett gipszmintát a halotti maszkhoz, amelynek eredeti példánya később

a Magyar Nemzeti Múzeumba került. A gyászrelikvia másolata középpontba állítva, egyedüli tárgyként jelenik meg a kiállításon.

Kossuth első gyászszertervése Torinóban volt, amelyen a családtagokon kívül több magyar küldöttség is megjelent. A búcsúztatás után a koporsót gyászvonatra tették, amely elindult Budapest felé. A magyar függetlenség ikonikus alakja 45 évnyi száműzetés után, igaz már csak holtan, de hazatérhetett szülőföldjére.

A kiállítás megnyitóján, Fotó: Kapusi Zoltán

Részlet a Kossuth Lajos temetését bemutató kiállításból, Fotó: Kapusi Zoltán

A Kossuth halála utáni első napokban még kérdéses volt a hazatérése. Ez a bécsi udvar és a magyar parlament döntésén múlt, illetve a gyászoló család hozzáállásán, akik a Kossuth halálát követő budapesti tüntetések elcsendesedésétől tették függővé a hazahozatal engedélyezését. A zavargások azért törtek ki a fővárosban, mert a hatóságok nem engedték kitűzni a gyászlógókat az állami középületekre, akadályozva ezzel a gyász szabad gyakorlását.

A Kossuth halála és temetése között eltelt 12 nap nem volt mentes a heves érzelmektől. A gyász felszínre hozta az elfojtott szabadságvágyat és indulatokat gerjesztett Kossuth kibékíthetetlen ellenfelével, Ferenc József császárral és a bécsi udvarral szemben. A budapesti hírlapok közel húsz napon át címlapon tudósítottak a gyász és a búcsú minden részletéről.

Kossuthot Budapest díszpolgáraként a főváros temette el, állami gyászban nem részesülhetett. Ettől függetlenül vagy talán éppen ezért a volt kormányzó temetése lett minden idők leggrandiózusabb, legnagyobb tömegeket megmozgató gyászünnepe.

Közel hatszázezren vettek részt a búcsúztatásán, és bár hivatalosan a főváros temette, az emberek szívében a nemzet halottja volt.

Temetésének 125. évfordulója alkalmából rendezett időszaki kiállítás a 19-20. század fővárosi gyászkultúráját, a nagy pompatemetések fénykorát bemutató állandó kiállítás szerves részeként épült fel. A korabeli gyászmenetet idéző – lebegő gyászkalapokból,

gyászhintából álló – installációval összhangban kialakított emlékező tér egyszerre zárt és átjárható. Az állandó kiállításba épült, határoló falakkal elkerített tér kívülről a főváros utcáin hömpölygő, gyászoló tömeget idézi, míg bent az emlékezés csöndje válik hangsúlyossá a legfőbb relikviával, Kossuth Lajos halotti maszkjával a középpontban.

A kiállítás megnyitó ünnepségén a NÖRI főigazgatója, Radnainé dr. Fogarasi Katalin köszöntője után Demeterné Bártfay Emese, Monok polgármestere és dr. Varga Benedek, a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója mondott beszédet. A nagyszámúban megjelent érdeklődők a megnyitót követően Kossuth Lajos mauzóleumához látogathattak el dr. Hermann Róbert, a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum tudományos parancsnokhelyettese vezetésével, egy rendhagyó sírkerti séta keretében.

Dankó Dalma
NÖRI, múzeumvezető

A kiállítás megnyitőünnepsége, Fotó: Kapusi Zoltán

NÖRI Füzetek

Kezdő és haladó kultúrafogyasztóknak

A Nemzeti Örökség Intézete szívügyének tekinti a tevékenységi köréhez kapcsolódó helyszínek (a nemzeti és a történelmi emlékhelyek, a nemzeti sírkert, fontos emlékművek), továbbá az emlékezettel és azok ápolásával összefüggő témák bemutatását. A NÖRI FÜZETEK célja, hogy az adott tárgyban nem vagy csak kissé jártas érdeklődő számára rövid, de igényes tájékoztatást nyújtson: az alapvető és naprakész információk mellett a tágabb összefüggésekre és néhány érdekességre is ráirányítsa a figyelmet. Az alábbiakban a kiadványsorozat legfrissebb számait mutatjuk be.

A NÖRI FÜZETEK történelmi emlékhelyek alsorozatának legújabb száma a keszthelyi Festetics-kastélyt és a Georgikont mutatja be. A keszthelyi Magyarország leglátogatottabb kastélya, évente közel negyedmillióan ke-

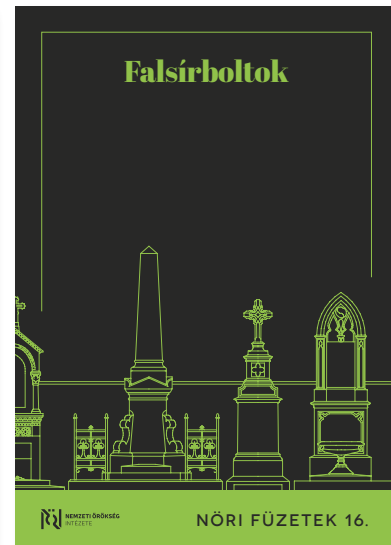
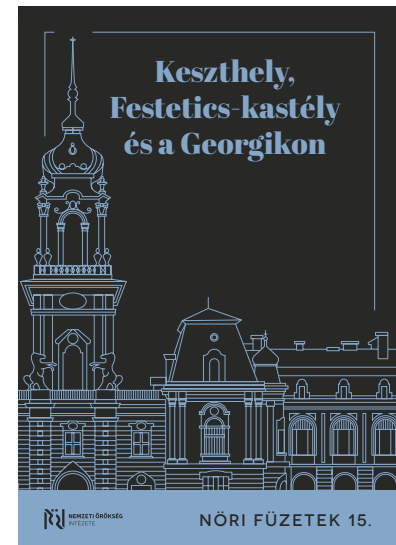
resik fel a Balaton ékkövét. A kastélyt gróf Festetics György tette kulturális központtá, az ő nevéhez fűződik a híres helikoni ünnepségek megrendezése és a kastély könyvtárának bővítése. A gróf alapította 1797-ben a magyarországi agrárképzés úttörőjének számító Georgikont is. Az egykor Európában is egyedülálló mezőgazdasági iskola tanárai a korszak felvilágosult tudósai közül kerültek ki.

A Falsírboltok címet viseli a sorozat 16. száma. Bár a Fiumei úti sírkertbe lépő látogató szinte egyből maga mögött hagyja a temető falai mentén húzódó régi síremlékeket, mégsem érdemes szó nélkül elmenni mellettük. A fal mentén terjeszkedő családi sírbolt-sor vált a pesti elit első rangos temetkezési helyévé a 19. század második felében. A majd ezerkétszáz sírbolt csaknem hatoda szűnt meg áthelyezéssel, fel-

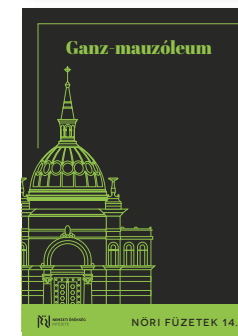
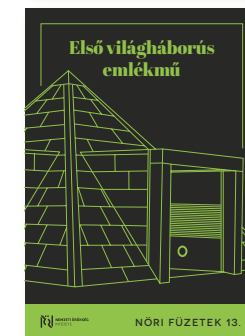
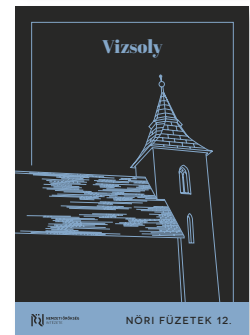
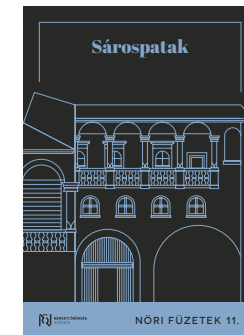
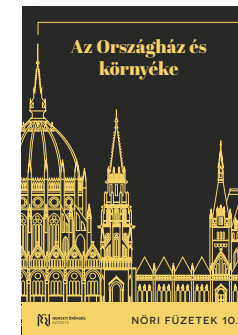
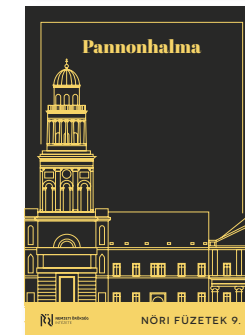
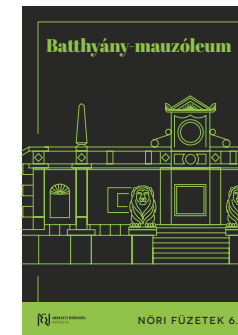
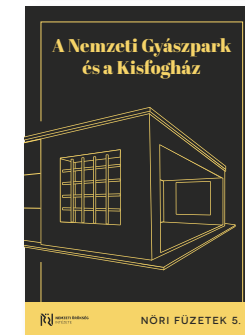
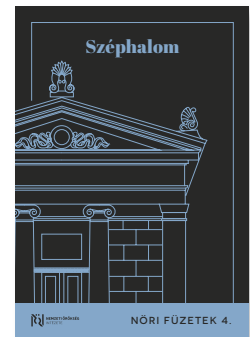
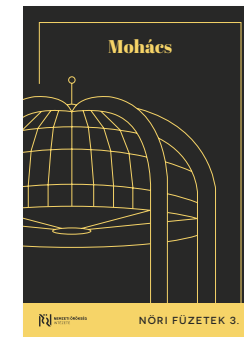
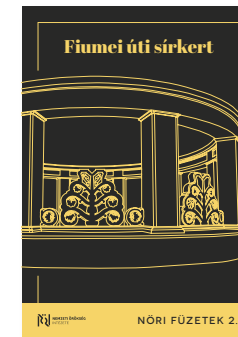
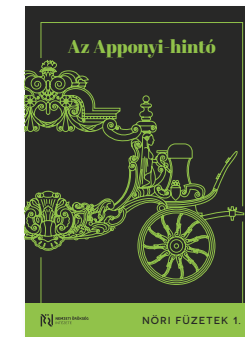
számolással, vagy vált a háború és az enyészet áldozatává, mégis ez a legnagyobb, nagyrészt eredeti helyén álló falsírbolt-együttes Magyarországon. Az ódon sírkövek mellett, hogy a polgárság síremlékállítási szokásairól árulkodnak, a nemzet és Budapest születésével összefonódott családokról és sorsokról mesélnek.

Az eddig megjelent 16 füzetet a terveink szerint 15 újabb követi 2019-ben. A nemzeti és történelmi emlékhelyek, valamint a Fiumei úti sírkert nevezetességei tematikájú számok folytatása mellett idén elindul a kegyeleti kultúrával foglalkozó és a Salgótarjáni utcai zsidó temető érdekességeit bemutató alsorozat is. A kiadványok 300 forintos áron vásárolhatók meg a Fiumei úti sírkert Infópontjában, illetve egyes emlékhelyeken.

Gyökös Eleonóra
NÖRI, tudományos munkatárs

A NÖRI Füzetek eddig megjelent számai:

NEMZETI ÖRÖKSÉG
INTÉZETE